

Jak babki z piasku, czyli w jaki sposób dzieci budują relacje z rówieśnikami i dlaczego są one ważne?

Agnieszka Wentrych

Relacje rówieśnicze są bardzo ważnym i naturalnym elementem rozwoju psychospołecznego dziecka. Zawijają się już w okresie przedszkolnym. Przypominają wówczas babki z piasku – są kruche, nietrwałe, niekształtne, a umiejętność ich budowania wymaga nabrania pewnej wprawy, praktyki, zręczności. Lecz jeśli trening przebiega efektywnie, dziecięce relacje rówieśnicze stają się stopniowo coraz bardziej plastyczne, a zarazem trwalsze i stabilniejsze.

Etap piaskownicy

Pierwsze relacje między dziećmi zawiązują się już na etapie piaskownicy. Oznacza to, że tworzą się mniej więcej wówczas, gdy maluch wkracza w wiek przedszkolny. Mówiąc o relacjach, mam na myśli bardziej trwałe więzi, przywiązanie, jakie się pojawia między dziećmi. Przedszkolaki nie tylko rozpoznają koleżanki i kolegów z piaskownicy, sąsiedztwa czy grupy przedszkolnej. Zapamiętują także ich imiona oraz pewne cechy, szczegóły, które dotyczą innych, np. członków rodziny, miejsca zamieszkania, ulubionej zabawy czy bajki. Czym innym są interakcje, które zachodzą również pomiędzy młodszymi dziećmi, to jest na etapie niemowlęstwa. Można je zaobserwować najczęściej w rodzinie, gdy pojawia się młodsze rodzeństwo, oraz w grupach żłobkowych. Najmłodsze dzieci żywo reagują na obecność innych niemowląt. Interesują się nimi, zbliżają się do nich, nawiązują kontakt dotykowy, choć jeszcze w niewielkim stopniu interakcje te mają charakter społeczny – to znaczy są ukierunkowane raczej na zbadanie obiektu zainteresowania (w podobny sposób dzieci badają przedmioty w swoim otoczeniu oraz zmiany, jakim te przedmioty podlegają) niż na podjęcie wspólnej zabawy czy komunikowanie się.

Wspólna zabawa

Szczególnym elementem rozwoju psychospołecznego człowieka jest ewoluowanie dziecięcej zabawy. Zabawa z definicji jest czynnością spontaniczną, umotywowaną wewnątrznie i podejmowaną dla przyjemności. Może być realizowana indywidualnie, ale częściej ma charakter społeczny. Relacje między dziećmi w wieku przedszkolnym powstają poprzez wspólną zabawę. Etapy tworzenia się relacji między dziećmi w wieku przedszkolnym można przeanalizować na podstawie faz rozwoju zabawy. Relacje rówieśnicze mają wówczas charakter raczej praktyczny niż emocjonalny, co oznacza, że realizują się głównie poprzez wspólną zabawę dzieci. I znów nieco inaczej przedstawia się kwestia budowania relacji społecznych w przypadku starszych dzieci, nastolatków czy dorosłych. Ważne stają się wtedy także wspólne spędzanie czasu, rozmowa, wymiana zwierzeń, emocji, myśli, doświadczeń.

Zabawę dziecka dzieli się na kilka rodzajów ze względu na wiek dziecka i poziom zaangażowania społecznego

Obserwowanie	dziecko nie bierze udziału w zabawie innych	[1 r.ż.]
Zabawa samotna	dziecko bawi się w pojedynkę, bez prób zbliżania się do innych dzieci	[2 r.ż.]
Zabawa równoległa (paralelna)	bawienie się obok innych dzieci tymi samymi przedmiotami, ale bez interakcji i współpracy	[2–3 r.ż.]
Zabawa asocjacyjna	bawienie się z innymi dziećmi we wspólną zabawę, ale bez podziału pracy i podporządkowania się wspólnemu celowi	[4–5 r.ż.]
Zabawa kooperacyjna	bawienie się w grupie zorganizowanej dla jakiegoś działania czy celu z koordynacją i współpracą między uczestnikami, aby ten cel osiągnąć; występuje podział ról na przywódcę i wykonawców”.	[pow. 5 r. ż.]

Zwróćmy uwagę, że jeszcze do około 3–4 roku życia zabawa pozbawiona aktywnych interakcji i współpracy z rówieśnikami, choć tworzy już pewną formę relacji, jest u dzieci zjawiskiem naturalnym. Jest to jeden z etapów rozwoju psychospołecznego, po którym następują kolejne fazy zmierzające do ukształtowania umiejętności konstruktywnej kooperacji w grupie rówieśniczej – i tutaj mamy do czynienia już z bardziej aktywnymi i różnorodnymi formami relacji między dziećmi. Możliwe, że wiedza o tym uspokoi niejednego wrażliwego rodzica, wychowawcę czy opiekuna, niesłusznie obawiającego się, że dziecko zachowuje się aspołecznie lub jest odrzucane przez grupę.

Obserwując zabawę dzieci, szczególnie w młodszych grupach przedszkolnych, można zauważyć, że pierwsze dziecięce relacje rówieśnicze są niczym babki z piasku – kruche, nietrwałe, łatwo się burzą. Z drugiej jednak strony dość łatwo te relacje naprawić, odbudować. Są zatem zmienne, bywają niekształtne, a umiejętność ich budowania wymaga nadal ćwiczenia, nabrania pewnej wprawy, praktyki, zręczności. A jeśli trening przebiega efektywnie, na kolejnych etapach rozwoju dziecięce relacje rówieśnicze stają się bardziej plastyczne, a zarazem coraz bardziej trwałe, stabilne. Może to przypominać pracę z różnego rodzaju materiałami plastycznymi. Tak więc najpierw mamy do dyspozycji piasek, potem plastelinę, glinę. Dalej, gdy relacje między dziećmi potrafią przerodzić się już w przyjaźnię, a następnie w trwałe związki, można by określić je jako cementowe, murowane, a nawet stalowe.

Znaczenie relacji rówieśniczych w rozwoju dzieci

Relacje z rówieśnikami są ważne w rozwoju dzieci z wielu powodów:

- **Realizacja zabawy** – nawiązując do tego, o czym była mowa wyżej, relacje rówieśnicze tworzą się przede wszystkim w ramach/podczas dziecięcej zabawy. Jak zaznaczyliśmy, jest ona podstawowym narzędziem rozwoju dzieci. Umiejętność budowania relacji z innymi warunkuje dobrą zabawę. Dobrą zarówno w rozumieniu rozwojowym, jak i po prostu przyjemności, jaką dzieci z niej czerpią. Przedszkolaki w przeważającej części chętnie uczęszczają do przedszkola, bo tam przebywają w gronie innych dzieci i mają szerokie pole do zabawy, która wszechstronnie wspomaga ich rozwój. Jest zatem ogromnie ważna dla prawidłowego, pełnego i harmonijnego wzrastania.

- **Trening komunikacji** – relacje z rówieśnikami motywują do komunikowania się. Dzieci wykazują zazwyczaj naturalną potrzebę nawiązywania relacji z rówieśnikami, a to pobudza je do komunikowania się. Korzystają na tym szczególnie te maluchy, u których rozwój mowy przebiega z opóźnieniem. Rodzice młodszych dzieci w wieku przedszkolnym często zaznaczają, że rozwój mowy u dziecka znacząco postępuje w momencie, gdy rozpoczęło ono edukację przedszkolną. Motywacja do kontaktu z rówieśnikami jest u maluchów tak duża, że przełamują ograniczenia, opory i być może utrwalone dotychczas nawyki, które ograniczały ich sprawność językową. Rówieśnicy nie zawsze są w stanie zrozumieć swoistą mowę koleżanki czy kolegi, sami dużo mówią, zadają pytania. W takich warunkach coraz sprawniejsze posługiwanie się mową werbalną jest dziecku bardzo potrzebne, przynosi mu wiele korzyści i satysfakcji. Tym samym chętniej ćwiczy ono i rozwija tę sprawność.

- **Nauka zachowań poprzez naśladowanie** – naśladowanie rówieśników sprzyja nie tylko rozwojowi językowemu dzieci. Wchodząc w relacje przy okazji wspólnej zabawy, dzieci uczą się od siebie nawzajem poprzez naśladowanie. Podobnie jak w przypadku pobudzania do komunikacji słownej, małe dzieci, przebywając wśród rówieśników, stają się coraz bardziej samodzielne (o tym też często wspominają rodzice przedszkolaków). Rozwijają samodzielność samoobsługową, czy to podczas spożywania posiłków, codziennej toalety, czy w trakcie przebierania się. Przykład rówieśników jest bardzo cenny, gdy dziecko czasem niechętnie podchodzi do zadań edukacyjnych, np. ćwiczeń plastycznych, grafomotorycznych, poznawczych, a także różnych ćwiczeń ruchowych. W grupie jest łatwiej i przyjemniej podejmować nowe wyzwania. Niejednokrotnie możemy liczyć na koleżeńską pomoc. Ponadto współpraca wzmacnia poczucie integracji, przynależności społecznej, a jest to jedna z podstawowych potrzeb człowieka (tzw. potrzeba przynależności, zwana również potrzebą afiliacji i wiążąca się z potrzebą bezpieczeństwa).

- **Kształtowanie empatii, rozwijanie teorii umysłu w praktyce, pobudzanie myślenia przyczynowo-skutkowego w kategoriach społecznych** – to kolejne korzyści, jakie dla rozwoju dziecka niesie budowanie relacji z rówieśnikami. To właśnie, przebywając wśród rówieśników, dzieci mają wiele okazji do rozwijania umiejętności emocjonalno-społecznych. Małe dzieci, w przeciwieństwie do dorosłych, nie są skłonne ustępować sobie nawzajem. Często walczą o swoją pozycję, konkurują ze sobą, muszą więc sobie radzić z cierpliwym czekaniem, niepowodzeniem, frustracją, brakiem. Potrzebują zatem uczyć się rozumieć, co czują i myślą inni ludzie, odgadywać ich intencje i zwracać uwagę na ich potrzeby. Nauczyciele wychowania przedszkolnego aktywnie wspierają dzieci w tym procesie – modelują, demonstrują, wyjaśniają, udzielają wsparcia w sytuacjach trudnych, towarzyszą w emocjach, ale równocześnie konsekwentnie wymagają respektowania obowiązujących w grupie zasad i umów społecznych. Tak więc budowanie relacji z rówieśnikami już na etapie przedszkolnym wspiera kształtowanie u dzieci pierwszych soft skills, to jest umiejętności podejmowania współpracy, pomagania sobie nawzajem, rywalizowania, dzielenia się, radzenia sobie z frustracją potrzeb, czekaniem, odraczaniem potrzeby czy nagrody. Współcześnie dużą wagę przywiązuje się do rozwijania tych umiejętności zarówno u dzieci, jak i u dorosłych. Bardzo szybki postęp cywilizacyjny, któremu towarzyszy często izolacja społeczna (szczególnie doświadczana w niedawnej przeszłości podczas pandemii COVID), powoduje ich deficyt, niekorzystnie oddziałując na społeczne funkcjonowanie ludzi.

W pewnej mierze proces budowania relacji rówieśniczych w sposób naturalny, spontaniczny zachodzi pomiędzy dziećmi bez udziału dorosłych. Przebiega samodzielnie, wytyczany rytmem etapu rozwojowego dzieci. Ale udział opiekunów również jest tutaj potrzebny, a ich rola istotna. Niektóre dzieci mają bowiem trudności z nawiązywaniem relacji z rówieśnikami. Są pośród nich tzw. dzieci nieśmiałe, dzieci z zakłóceniami aktywności i uwagi, dzieci o nieharmonijnym rozwoju, w końcu dzieci z nieneurotypowym profilem funkcjonowania (w tym szczególnie z zaburzeniami ze spektrum autyzmu). Te dzieci należy otoczyć szczególną troską, a nawet specjalistyczną pomocą.

Bibliografia

Vasta R., Haith M.M., Miller S.A., Psychologia dziecka, WSiP, Warszawa 2004.
Pasternak A., Moje dziecko bawi się samo, „BLIŻEJ PRZED SZKOLA” nr 4/2011.

Artykuł pochodzi z miesięcznika Blżej przedszkola